

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

**Global
Communities**
Ukraine

МЕТОДОЛОГІЯ

оцінювання управління фінансами в територіальних громадах

DOBRE ПРАКТИКИ

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ
ЦЕ ДОБРЕ

МЕТОДОЛОГІЯ

оцінювання управління фінансами в територіальних громадах

ПЕРЕДУМОВИ ОЦІНЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ

Програма USAID «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE) – це дев'ятирічна програма, що виконується Глобал Ком'юнітіз (Global Communities) та фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). Програма DOBRE тісно співпрацює зі 100 територіальними громадами (ТГ) у десяти областях України, щоб допомогти їм реалізувати переваги та справитися із викликами, які приносить децентралізація. Програма DOBRE надає технічну та матеріальну підтримку ТГ задля допомоги їм здійснювати урядування відкрито та підзвітно; відповідати на потреби громадян; підтримувати активну залученість громадян до прийняття рішень та вироблення політик. Підтримка з боку Програми DOBRE враховує низку секторів: стратегічне планування; просторове планування; фінансове управління; надання муніципальних послуг; місцевий економічний розвиток; зміцнення спроможності органів місцевого самоврядування; практики доброго урядування; а також гендерно орієнтовані та молодіжні політики.

Упродовж 2022–2025 років Програма DOBRE співпрацюватиме напряму із щонайменше з 60 ТГ України, аби допомогти їм подолати наслідки війни, відновити та відбудувати, і продовжувати їхню траєкторію позитивного та сталого розвитку. Партнерами Глобал Ком'юнітіз у консорціумі виконавців Програми DOBRE є Український кризовий медіа-центр (УКМЦ), Фонд розвитку місцевої демократії (FSLD/FRDL), та Малопольська школа публічної адміністрації при Краківському університеті економіки (MSAP/UEK), Польща.

Через процес оцінювання управління фінансами (ОУФ) планується задокументувати та оцінити усі фінансові та бюджетні операції, процедури й процеси, з метою з'ясування дотримання положень законодавства України з урахуванням передової міжнародної практики. Ця робота проводитиметься шляхом співбесід із відповідальними працівниками у громадах, вивчення документів, спостережень та застосування інших методів. За результатами оцінювання управління фінансами буде визначено операції, процеси та практичні заходи, що потребують коригування та удосконалення, а також прогалини та недоліки, які доцільно буде виправити чи усунути, за кожним напрямком діяльності.

Методологія оцінювання управління фінансами в територіальних громадах розроблена командою експертів Програми USAID DOBRE під загальною редакцією Тетяни ПАУТОВОЇ – старшої фахівчині з місцевих бюджетів і фінансового управління Програми USAID DOBRE та Ольги ШУБІНОЇ – експертки з місцевих бюджетів і фінансового управління.

Зміст цього дослідження є виключною відповідальністю його авторів і не може жодним чином сприйматися як такий, що відображає погляди Програми USAID DOBRE. Усі права захищені. Жодна частина публікації не може бути відтворена, перекладена, адаптована, збережена в пошуковій системі або передана будь-якою формою або будь-якими засобами без попереднього дозволу від Програми USAID DOBRE.

(с) Це дослідження стало можливим завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зміст є відповідальністю Глобал Ком'юнітіз (Global Communities) і не обов'язково відображає точку зору USAID чи Уряду Сполучених Штатів.

ЗМІСТ

Загальні положення	5
Загальна інформація про територіальні громади	8
Процес формування бюджету, зокрема використання даних і залучення населення до процесу	14
Формування бюджетів з урахуванням гендерних питань («гендерно чутливе бюджетування»)	18
Процес затвердження бюджету. Оприлюднення інформації про бюджет	21
Збір доходів (усі джерела, передбачені законодавством і нормативними актами)	25
Адміністрування доходів (управління процесом збору, включно з прогнозуванням обсягів надходжень)	31
Виконання бюджету	34
Управління коштами та платежі	39
Бухгалтерський облік, фінансова та бюджетна звітність	42
Закупівлі	46
Управління активами	49
Внутрішній і зовнішній аудит	54

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АІС – автоматизована інформаційна система «Місцеві бюджети»

АМКУ – Антимонопольний комітет України

БКУ – Бюджетний кодекс України

ВА НП – військові адміністрації населених пунктів

ВРУ – Верховна Рада України

ГКУ – Господарський кодекс України

Держгеокадастр –

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру

ДЗК – Державний земельний кадастр

ДКСУ – Державна казначейська служба України

ДПС – Державна податкова служба України

ЕТС – електронна торгова система

ЗМІ – засоби масової інформації

КМУ – Кабінет Міністрів України

КНП – комунальне некомерційне підприємство

КП – комунальне підприємство

Мінреінтеграції –

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України

МФУ – Міністерство фінансів України

ОМС – орган місцевого самоврядування

ОУФ – оцінювання управління фінансами

ПКУ – Податковий кодекс України

ст. – стаття

ТГ – територіальна громада

ТПВ – тверді побутові відходи

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Методологія оцінювання управління фінансами в територіальних громадах (далі – Методологія) розроблена для використання консультантами-експертами, які виконують оцінку управління фінансами в територіальних громадах-партнерах Програми USAID DOBRE. Методологія – документ, розроблений із метою встановити єдиний порядок проведення оцінювання фінансового управління в ТГ, яке проводять на замовлення організації «Глобал Ком'юнітіз» у межах реалізації Програми USAID DOBRE в Україні.

Також Методологія буде корисною для експертів і науковців, представників органів місцевого самоврядування (ОМС) та громадських організацій, які мають на меті провести повне або часткове оцінювання управління фінансами в територіальних громадах.

Методологія ґрунтується на вимогах чинного законодавства України й організації «Глобал Ком'юнітіз» щодо проведення оцінювання територіальних громад (ТГ) і на принципах, які визначають критерії комплексного оцінювання фінансового управління в територіальних громадах:

- ✓ законність – дотримання вимог законодавства;
- ✓ об'єктивність – отримання повної та перевіреної інформації, що ґрунтується на документальних та фактичних даних і виключає вплив суб'єктивних факторів, що дозволяє забезпечити повноту оцінювання й розробку дієвих рекомендацій;
- ✓ партнерство – надання консультативної підтримки працівникам апаратів відповідних місцевих рад і їх виконавчих органів, залучаючи їх до процесу й даючи можливість добре розібратись у методиці, одержаних результатах і шляхах реалізації рекомендацій з одночасним забезпеченням результативного проведення зовнішнього оцінювання;
- ✓ превентивність – проведення оцінювання управління фінансами, зокрема для запобігання виникненню відхилень від встановлених чинним законодавством норм;
- ✓ відкритість – запровадження механізмів зворотного зв'язку та транспарентності під час проведення оцінювання управління фінансами з метою подальшого їх використання в повсякденній діяльності ТГ.

Застосування зазначеної Методики дозволить забезпечити повноту оцінювання та розробити дієві рекомендації для подальшої їх реалізації в ТГ. Крім того, під час роботи необхідно налагодити конструктивні робочі взаємини з посадовими особами ТГ, а також з іншими зацікавленими сторонами, щоб досягнути взаєморозуміння та сприйняття розроблених рекомендацій за результатами оцінювання. Безпосередня взаємодія команди, яка проводить оцінювання, з працівниками ОМС дозволить оцінити також рівень

кваліфікації посадових осіб і провести аналіз ефективності управлінського менеджменту.

Під час оцінювання фінансового управління ТГ консультанти вивчають і проводять ретельне картування наявних процедур та практики діяльності кожної ТГ у сфері управління фінансами:

- 1) загальна інформація про ТГ (соціально-економічний розвиток громади, органи місцевого самоврядування, розроблені стратегічно-планові документи);
- 2) процес формування бюджету, зокрема використання даних і залучення населення до процесу;
- 3) формування бюджетів з урахуванням гендерних питань («гендерно чутливе бюджетування»);
- 4) процес затвердження бюджету;
- 5) оприлюднення інформації про бюджет;
- 6) збір доходів (усі джерела, передбачені законодавством і нормативними актами);
- 7) адміністрування доходів (яким чином здійснюють управління процесом наповнення дохідної частини бюджету, включно з оцінюванням потенційних обсягів надходжень);
- 8) виконання бюджету;
- 9) платежі (у розрізі типів, включно з капітальними видатками, фінансуванням поточних операцій тощо);
- 10) управління коштами (зокрема, робота з готівковими коштами, управління казначейськими та банківськими рахунками тощо);
- 11) бюджетна й фінансова звітність, бухгалтерський облік;
- 12) здійснення закупівель (усі аспекти закупівлі товарів і послуг у розрізі типів);
- 13) управління активами (система виявлення та супроводу активів, продаж або надання в оренду земельних ділянок і будівель тощо);
- 14) аудит (зовнішній і внутрішній).

РОБОТУ ПРОВОДЯТЬ ЧЕРЕЗ:

- ✓ співбесіди з працівниками апарату ради та її виконавчих органів;
- ✓ вивчення документів, отриманих від ТГ, які стосуються регулювання процесів управління фінансами ТГ та інших документів, які необхідні для ретельного оцінювання;
- ✓ безпосереднє вибіркоче спостереження за здійсненням операцій, процедур і процесів;

- ✓ співбесіди з представниками Регіонального офісу програми DOBRE;
- ✓ співбесіди із зацікавленими сторонами на місцях – активними представниками громади та ключових підприємств у ТГ.

До Методології можуть бути внесені зміни в разі зміни пріоритетів Програми DOBRE, істотної зміни законодавства або необхідності її вдосконалення за запитом бенефіціарів. За результатами оцінювання складають звіт для кожної ТГ, у якому зафіксовано результати оцінювання (українською мовою). Окремі звіти буде перекладено англійською мовою. За кожним напрямом аналізу визначають недоліки, вузькі місця та прогалини (у разі їх наявності) і розробляють рекомендації щодо їх усунення.

Після схвалення Програмою DOBRE звіту консультанти надають результати оцінювання та рекомендації відповідним посадовим особам ТГ, проводять презентацію отриманих результатів у кожній ТГ і за потреби проводять публічні презентації.

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ

Робота з оцінювання фінансового управління територіальної громади починається з вивчення та відображення у звіті загальної інформації про громаду, ОМС і відповідні підрозділи, які керують фінансами ТГ.

За результатами збору інформації у звіті необхідно навести зазначену нижче інформацію.

1. Дата утворення ТГ, географічне розташування, перелік населених пунктів, що входять до складу громади, назва адміністративного центру. Інформація щодо території громади, а саме щодо її інфраструктури (кількість промислових підприємств, суб'єктів роздрібно-ї торгівлі й ресторанного господарства, об'єктів сфери послуг, навчальних закладів, охорони здоров'я, закладів культури, ринкової інфраструктури, сільськогосподарських товаровиробників) і аналіз соціально-демографічного стану громади (кількість населення, розподіл населення за віком, статтю (чоловіки, жінки), рівень безробіття, інформація щодо соціально незахищених верств населення).
2. Відповідність даних ТГ щодо кількості населення відомостям, які використовують у держбюджеті під час розрахунку субвенцій і базової дотації. Якщо є відхилення, то буде вказано, які саме заходи громада здійснювала для їх усунення та яким чином ТГ визначала кількість населення, перевірено наявність реєстру територіальної громади і яким чином забезпечено його ведення, чи використовують програмне забезпечення.
3. Опис ОМС, а саме: ради (кількість депутатів, назви постійних комісій, чисельність та персональний склад виконавчого комітету), кількість, структура та чисельність виконавчих органів, стислі дані щодо голови громади, заступників із питань діяльності виконавчих органів, старости, структури апарату ради й виконавчих органів, наявність і оприлюднення всіх необхідних положень, регламентів, організаційних схем. Консультанти також перевіряють ці документи щодо їх відповідності чинному законодавству та надають пропозиції стосовно їх вдосконалення.
4. Інформація щодо місцевого фінансового органу відповідної ради та відповідної постійної комісії ради з питань бюджету: основні повноваження та завдання, дата створення (наводять організаційні схеми фінансового органу). Консультанти також перевіряють ці документи на предмет відповідності чинному законодавству й надають пропозицію стосовно їх вдосконалення.

5. Опис мережі розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, перелік установтазакладів (проаналізувати, чи всі заклади й установи – юридичні особи, включені до мережі). Під час аналізу мережі проаналізувати відповідність вимогам ст. 22 та ст. 85 Бюджетного кодексу України, наявність виконавчих органів, які виконують функції головного розпорядника коштів. Також за потреби надають рекомендації щодо оптимізації мережі та покращення галузевого управління.
6. Інформація щодо комунальних підприємств, заснованих за участі ТГ (вид діяльності та результат діяльності (прибуткове/збиткове)) за останні 2 роки, наявність у комунальних підприємств фінансових планів, процедура й орган, що їх затверджує, і відповідність цього процесу чинному законодавству.
7. Аналіз наявних планово-стратегічних документів (стратегія розвитку громади, програма соціально-економічного розвитку, місцеві програми розвитку, плани та програми відновлення), а саме їх оприлюднення, проведення громадських слухань, відповідність законодавчим вимогам щодо їх розроблення, наявність зв'язку із запланованими видатками бюджету.
8. Процедура звітування про виконання програм соціально-економічного розвитку та місцевих цільових програм.
9. Наявність закріплених і оприлюднених механізмів участі громади в управлінні ТГ (громадські слухання, бюджетні слухання, бюджет участі, місцеві ініціативи/електронні петиції).
10. Висновки та рекомендації за розділом.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками апарату ради та її виконавчих органів
- ✓ Вивчення сайту громади й такого переліку документів:
  - 📖 паспорт громади;
  - 📖 статут територіальної громади;
  - 📖 програма соціально-економічного розвитку громади;
  - 📖 стратегія розвитку громади (у разі наявності);
  - 📖 програма комплексного відновлення території;
  - 📖 рішення про створення місцевого фінансового органу, затвердження положення, структури;
  - 📖 рішення про затвердження постійних комісій ради;
  - 📖 положення про діяльність постійних комісій ради;
  - 📖 інформація щодо старост громади, положення про старосту;

- 📖 організаційна схема апарату (структура) і загальна чисельність апарату ради;
- 📖 рішення про штат і структуру апарату ради та її виконавчих органів;
- 📖 штатні розписи ради, виконавчих органів, наявність колективних договорів;
- 📖 положення відділів апарату ради, посадові інструкції працівників;
- 📖 положення виконавчих органів ради, посадові інструкції працівників;
- 📖 розпорядження голови про розподіл обов'язків між заступниками;
- 📖 положення щодо розміщення інформації на офіційному сайті й інших інформаційних джерелах (у разі наявності);
- 📖 положення або рішення ради щодо механізмів участі населення в управлінні громадою: бюджетні слухання, громадські слухання, електронні петиції, місцеві ініціативи (у разі наявності);
- 📖 регламент ради;
- 📖 баланс, Форма 2 комунальних підприємств за останні два повні роки, фінансові плани комунальних підприємств і рішення про внесення змін до фінансових планів, інформація про звітування керівників КП виконавчому органу, до сфери управління якого вони віднесені, документи про затвердження фінансових планів, звіти про їх виконання;
- 📖 наявність технічної документації з нормативно-грошовою оцінкою землі, дата її проведення;
- 📖 інші документи, необхідні для оцінювання.

Вивчення цієї інформації дозволяє ознайомитися з діяльністю територіальної громади, сформуванню уявлення про ОМС і повноваження виконавчих органів відносно управління фінансами громади.

Особливості, які застосовуються в умовах воєнного стану

Під час дослідження оприлюднення інформації (положень, регламентів, організаційних схем, планово-стратегічних документів тощо) проаналізувати, чи ОМС обмежили доступ до своїх ресурсів, сайтів і сервісів відповідно до постанови КМУ «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» від 12.03.2022 р. № 263.

Визначити, чи включена територіальна громада у Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, або тимчасово окупованих РФ, статус громади відповідно до Наказу Мінінтеграції від 22.12.2022 р. № 309.

ТАКОЖ ДОСЛІДИТИ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ ДОКУМЕНТИ.

- 📖 Цільові програми, які ухвалювали, спрямовані підвищити обороноздатність територій, охорону публічного порядку та безпеки, охорону прав, свобод і законних інтересів громадян, підтримку Сил оборони (зокрема, територіальної оборони).
- 📖 Стратегії розвитку громад Плани заходів із реалізації Стратегій – чи їх переглядали/розробляли з використанням безпекового підходу в результаті впливу війни, техногенних катастроф тощо.
- 📖 Програма комплексного відновлення території.
- 📖 Розміщення на території громади й економічної діяльності релокованого бізнесу з інших територій України.

Особливості здійснення повноважень органами місцевого самоврядування, спричиненні введенням воєнного стану в Україні.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII (далі – Закон № 389), на територіях територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією і законами України повноваження, можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації населених пунктів (далі – ВА НП).

Щодо ТГ, у яких утворені ВА НП, додатково досліджують наведену далі інформацію.

- ✓ Дата утворення ВА НП
- ✓ Наявність/відсутність рішення Верховної Ради України про надання начальнику ВА НП повноважень, передбачених статтею 10 Закону № 389, а саме:
  - 📖 здійснення повноважень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, сільського, селищного, міського голови;
  - 📖 можливість затверджувати тимчасову структуру виконавчих органів сільської, селищної, міської ради;
  - 📖 підпорядкування начальнику відповідної ВА НП апарату сільської, селищної, міської ради та її виконавчого комітету, інших виконавчих органів, комунальних підприємств, установ і організацій відповідної територіальної громади).
  - 📖 Структура ВА НП (структура ВА НП, кількість, структура/тимчасова структура та чисельність виконавчих органів, апарату рад).

ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ЦИМ РОЗДІЛОМ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ Й РЕСУРСИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт, відкритий ресурс
Дата утворення ТГ, перелік населених пунктів, що входять до складу громади, площа громади	https://decentralization.gov.ua/newgromada
Органи місцевого самоврядування	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text
Військові адміністрації населених пунктів	Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text Постанова КМУ «Про затвердження Порядку фінансового забезпечення діяльності військових адміністрацій» від 01.04.2022 р. № 397 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397-2022-%D0%BF#Text
Повноваження фінансових органів	БКУ від 08.07.2010 р. № 2456-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text Постанова КМУ «Про затвердження Типового положення про структурний підрозділ з питань фінансів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної у м. Києві та Севастополі державної адміністрації» від 20.05.2013 р. № 348 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2013-%D0%BF#Text
Відповідність вимогам законодавства Програм соціально-економічного розвитку ТГ	Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text ; Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади» від 30.03.2016 р. № 75 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16#Text

Дослідження	Нормативно-правовий акт, відкритий ресурс
Стратегічне планування (Стратегії) у ТГ	<p>Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#n85</p> <p>Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» від 01.11.2015 р. № 932 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF#Text</p>
Оприлюднення рішень та інших документів ТГ	<p>Закон України «Про доступ до публічної інформації» 13.01.2011 р. № 2939-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text</p> <p>Постанова КМУ «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» від 12.03.2022 р. № 263 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text</p> <p>Постанова КМУ від 21.10.2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» Про затвердження Положення про н... від 21.10.2015 № 835 (rada.gov.ua)</p>
Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, або тимчасово окупованих РФ	<p>Наказ Мінреінтеграції «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» від 22.12.2022 р. № 309 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text</p>
Мережа розпорядників і отримувачів бюджетних коштів	<p>Наказ МФУ «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» від 23.08.2012 р. № 938 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12#Text</p>

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ, ЗОКРЕМА ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ І ЗАЛУЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ПРОЦЕСУ

Процес формування бюджету вимагає зважених рішень, забезпечення максимального надходження доходів за одночасного прийняттого рівня податкового навантаження та раціонального здійснення витрат у доцільних напрямках. Крім того, одним із завдань, покладених на місцеву владу, є створення прозорої системи ухвалення рішень із питань, які стосуються бюджету. Важливим є відкритість влади та її політична воля співпрацювати з громадськістю, бажання самих мешканців територіальних громад брати активну участь у бюджетному процесі. Тому важливим під час вивчення процедури і практики формування бюджету є дослідження таких питань:

1. Яким чином відбувається процес формування бюджету. Має бути вивчено та задокументовано всі етапи формування бюджету, зокрема практика формування бюджету й збору інформації, планування дохідної і видаткової частини бюджету (включно з аналізом і включенням бюджетних запитів розпорядників коштів у пропозицію проєкту бюджету, пояснення розпорядників бюджетних коштів до кошторисів, відповідних бюджетних запитів), практика встановлення стратегічних/цільових напрямків спрямування видатків бюджету.
2. Відповідність бюджетного процесу ТГ чинному законодавству, затвердження та виконання бюджету на звітний рік, підготовка та затвердження проєкту на плановий бюджетний рік, застосування середньострокового бюджетного планування.
3. Збір і вивчення нормативних документів, ухвалених у громаді щодо бюджетного процесу (бюджетні регламенти, розпорядження, положення тощо), визначення їх відповідності чинному законодавству.
4. З метою оцінювання використання даних у процесі формування бюджету доцільно розглянути документи, які разом із проєктом бюджету ТГ розробляють і подають на розгляд виконавчому комітету, бюджетній комісії, відповідній раді.
5. Процес планування дохідної та видаткової частини бюджету в розрізі всіх джерел доходів бюджету на наступні три роки.
6. Відповідність бюджетного циклу громади чинному законодавству.
7. Рівень залучення громадськості до процесу формування бюджету й урахування ініціатив мешканців. Вивчення підтверджувальних документів щодо врахування пропозицій громадян.
8. Забезпечення системності процесу планування (програмні документи – прогноз бюджету – бюджет).

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками апарату ради, виконавчих органів, депутатами й іншими зацікавленими сторонами.
- ✓ Вивчення сайту громади й переліку таких документів:
  - 📖 рішення про бюджет ТГ попереднього року, поточного року та наступного (планового) бюджетного року (у разі наявності);
  - 📖 бюджетний регламент, включно з документами, які регламентують механізми участі громадськості в бюджетному процесі;
  - 📖 документи, які додаються до проєкту бюджету згідно зі ст. 76 БКУ (пояснювальна записка, перелік інвестиційних проєктів, пояснення розпорядників бюджетних коштів до проєкту бюджету тощо);
  - 📖 розпорядження голови ради про заходи щодо підготовки проєкту бюджету;
  - 📖 рішення виконкому про схвалення проєкту бюджету;
  - 📖 план заходів із підготовки бюджету й відповідний розпорядчий документ про його затвердження;
  - 📖 інформація щодо наявності участі старост у підготовці пропозицій до проєкту бюджету та їх врахування;
  - 📖 інформація (протоколи) про проведення консультацій із громадськістю та збір пропозицій від жителів і громадськості до проєкту бюджету, врахування таких пропозицій у проєкті бюджету;
  - 📖 інформація (протоколи) про організацію публічних слухань чи громадського обговорення проєкту бюджету, результати таких обговорень і слухань;
  - 📖 інструкція з підготовки бюджетних запитів до проєкту бюджету;
  - 📖 бюджетний запит одного з головних розпорядників бюджетних коштів, пояснювальна записка, проєкти кошторисів, підтверджувальні документи від головного розпорядника бюджетних коштів для аналізу бюджетного запиту;
  - 📖 звіт в електронному вигляді «Зведення фактичних показників по мережі, штатах і контингентах установ, що фінансуються з місцевих бюджетів» на останню звітну дату;
  - 📖 інші матеріали, передбачені чинним бюджетним законодавством.

Особливості, які застосовуються в умовах воєнного стану

Процес формування місцевих бюджетів у період воєнного стану має на меті оперативне й ефективне ухвалення управлінських рішень для забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери,

комунальних підприємств та задоволення першочергових потреб жителів територіальних громад.

Так, відповідно до пункту 22⁵ БКУ, у період дії воєнного стану та з метою відсічі збройної агресії РФ проти України, забезпечення національної безпеки, заходів територіальної оборони, підтримки місцевої інфраструктури, соціального захисту населення органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації (у разі їх утворення) можуть ухвалювати рішення про:

- ✓ проведення видатків, не віднесених до відповідних місцевих бюджетів БКУ, і видатків на утримання бюджетних установ одночасно з різних бюджетів (через надання міжбюджетного трансферту з відповідного місцевого бюджету);
- ✓ передачу коштів зі спеціального фонду місцевого бюджету (крім власних надходжень бюджетних установ і міжбюджетних трансфертів) до загального фонду місцевого бюджету. У разі такої передачі місцевий бюджет може затверджуватися з профіцитом за спеціальним фондом і з дефіцитом за загальним фондом через внесення змін до рішення про місцевий бюджет.

В умовах воєнного стану відповідно до підпункту 1 пункту 22 розділу VI БКУ не застосовуються окремі норми БКУ, зокрема й ті, які стосуються формування місцевих бюджетів, а саме:

- ✓ обмеження розміру резервного фонду місцевого бюджету (він може перевищувати один відсоток обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету);
- ✓ обов'язковість складання та схвалення прогнозу місцевого бюджету на середньостроковий період (прогноз не складається).

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ, ДЕ СТВОРЕНІ ВА НП, ДОДАТКОВО ВИВЧАЮТЬ ТАКІ ДОКУМЕНТИ:

- 📖 рішення, розпорядження, ухвалені в громаді щодо бюджетного процесу;
- 📖 документи, які разом з проєктом бюджету ТГ розробляють і подають на розгляд голові відповідної ВА НП;
- 📖 розпорядження голови ВА НП про заходи щодо підготовки проєкту бюджету (у разі, якщо голова ВА НП виконує повноваження голови ради, виконавчого комітету);
- 📖 розпорядження голови ВА НП про розгляд проєкту бюджету (у разі, якщо голова ВА НП виконує повноваження виконавчого комітету);
- 📖 план заходів із підготовки бюджету й відповідний документ із його затвердження.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ЦИМ РОЗДІЛОМ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
<p>Проект рішення про бюджет і документи, які додаються до проекту бюджету</p>	<p>БКУ від 08.07.2010 р. № 2456-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text</p> <p>Наказ МФУ «Про затвердження Типової форми рішення про місцевий бюджет» від 03.08.2018 р. № 668 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0953-18#Text</p>
<p>Бюджетний регламент</p>	<p>Наказ МФУ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки та затвердження Бюджетного регламенту проходження бюджетного процесу на місцевому рівні» від 31.05.2019 р. № 228 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0228201-19#Text</p>
<p>Механізми участі громадськості в бюджетному процесі</p>	<p>Наказ МФУ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні» від 03.03.2020 р. № 94 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094201-20#n12</p> <p>Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 р. № 996 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/996-2010-%D0%BF#n30</p>
<p>Інструкція з підготовки бюджетних запитів</p>	<p>Наказ МФУ «Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів» від 21.12.2022 р. № 450 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0322-23#Text</p>
<p>Повноваження ВА НП у процесі формування бюджету</p>	<p>Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text</p> <p>Постанова КМУ «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11.03.2022 р. № 252 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text</p>

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ ПИТАНЬ («гендерно чутливе бюджетування»)

Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі передбачає врахування гендерних аспектів на всіх стадіях бюджетного процесу та висвітлення у відповідних бюджетних документах цілеспрямованості на забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків (гендерної рівності).

Бюджетна політика ОМС має бути спрямована на кінцевого отримувача послуг. Тому бюджет має складатися з урахуванням потреб усіх споживачів послуг, що фінансуються з місцевого бюджету, і враховувати потреби різних соціальних груп населення (потреби чоловіків і жінок, різних категорій населення за соціально-економічним становищем, місцем проживання, освітнім рівнем, соціально незахищених верств населення або інших груп населення). Впровадження гендерно орієнтованого бюджетування сприяє досягненню гендерної рівності, забезпечує більшу адресність і раціональніший розподіл коштів. Таким чином, головний розпорядник прагне врахувати гендерні аспекти під час визначення обсягу і якості усіх публічних послуг, що надаються в межах бюджетної програми. Це дає можливість не лише скоротити вже наявні негативні тенденції, а й запобігти їх виникненню, забезпечити наявні гендерні потреби й інтереси як отримувачів, так надавачів публічних послуг.

Для врахування гендерних аспектів під час формування місцевих бюджетів використовуються Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі, затверджені наказом МФУ від 02.01.2019 року № 1, а також нормативно-праві акти, що регулюють питання гендерної рівності.

Міністерство фінансів України у своїх листах про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на плановий рік рекомендує головним розпорядникам бюджетних коштів розглядати включення гендерних аспектів у характеристики бюджетних програм через визначення завдань бюджетної програми й відповідних результативних показників продукту та якості.

У цьому розділі важливо проаналізувати, наскільки ефективним є розподіл ресурсів у задоволенні потреб і пріоритетів різних соціальних груп населення. Потрібно проаналізувати такі головні аспекти:

1. Яким чином відбувається оцінювання програм/видатків, що фінансуються з бюджету, стосовно того, хто є кінцевим споживачем, і наскільки їхні заходи задовольняють потреби різних соціальних груп населення.
2. Практика проведення гендерного аналізу бюджетних програм, ухвалення рішень за результатами аналізу, зокрема здійснення відповідних коригувань бюджету з метою скорочення гендерного розриву.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Через проведення співбесід із працівниками апарату й виконавчих органів ради.
- ✓ Вивчення переліку таких документів:
  - 📖 план заходів із впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу до бюджетного процесу (окремо або в складі плану діяльності головного розпорядника);
  - 📖 бюджетні запити, паспорти бюджетних програм;
  - 📖 задокументовані приклади проведеного гендерного аналізу бюджетної програми, проведених видатків;
  - 📖 задокументовані висновки, зроблені за результатами гендерного аналізу бюджетної програми, розроблені пропозиції, які можуть, зокрема, передбачати:
    - способи врахування гендерного аспекту в бюджетній програмі та відповідні характеристики для включення в неї;
    - заходи з подальшого впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі;
    - заходи зі зменшення гендерного розриву, усунення гендерної дискримінації, забезпечення потреб, задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп, яких можуть бути вжито головним розпорядником;
    - удосконалення процесу збору й обробки даних, запровадження нових та/або перегляд наявних форм статистичної та адміністративної звітності;
  - 📖 розпорядчий документ про заходи щодо вдосконалення процесу збору й обробки даних, запровадження нових та/або перегляд наявних форм адміністративної (господарської) звітності тощо з метою напрацювання бази даних, необхідної для проведення гендерного аналізу бюджетної програми;
  - 📖 приклади коригування бюджетної програми з урахуванням гендерних питань.

НЕ ЗАПРОВАДЖЕНО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ДОДАТКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ/ОБМЕЖЕНЬ ЩОДО ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ.

Проте з огляду на те, що внутрішньо переміщені особи становлять одну з вразливих соціальних груп в Україні, варто дослідити врахування потреб (житлових, фінансових, доступ до медицини й освіти) цієї категорії, зокрема в показниках бюджетних програм.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ЦИМ РОЗДІЛОМ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
<p>Забезпечення ОМС рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків</p>	<p>Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 р. № 2866-IV https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text</p>
<p>Впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі</p>	<p>Наказ МФУ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі» від 02.01.2019 р. № 1 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text</p>
<p>Включення гендерних аспектів у характеристики бюджетних програм</p>	<p>Лист МФУ «Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2022 рік» від 12.08.2021 р. № 05110-14-6/25339 https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/19659/download?cf_id=36</p> <p>Лист МФУ «Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2023 рік» від 15.08.2022 р. № 05110-14-6/17891 https://city-adm.lviv.ua/public-information/budget/lviv/22876/download?cf_id=36</p>

ПРОЦЕС ЗАТВЕРДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ. ОПРИЛЮДНЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО БЮДЖЕТ

Розгляд проєкту рішення про бюджет і його затвердження в раді здійснюється за процедурою, визначеною регламентом ради, Бюджетним кодексом та бюджетним регламентом. Важливим аспектом бюджетів громад є їх відкритість і публічність. Рішення про затвердження місцевого бюджету потрібно оприлюднювати таким чином: в офіційних місцевих друкованих виданнях; на офіційних вебсайтах рад у мережі Інтернет; на єдиному державному вебпорталі відкритих даних; на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом, визначеним місцевою владою. У цьому розділі має бути перелічені нижче аспекти.

1. Практика розгляду рішення про бюджет і його затвердження, зокрема:
  - усі етапи роботи (виконавчих комітетів, комісій ради, ухвалення радою рішення про затвердження);
  - строки затвердження бюджету, строки оприлюднення рішення про бюджет.
2. Наявність випадків несвоєчасного затвердження бюджету.
3. Участь громадськості в процесі затвердження бюджету (створення та залучення до співпраці консультативно-дорадчих органів, присутність представників громадськості під час роботи комісій, на засіданнях ради).
4. Участь у процесі затвердження бюджету та врахування пропозицій старост до проєкту бюджету.
5. Запровадження практики громадського бюджету/бюджету участі.
6. Практика проведення громадської і антидискримінаційної експертизи проєкту рішення.
7. Наявність документа, що регламентує процес оприлюднення бюджетної інформації ТГ.
8. Дотримання вимог законодавства щодо оприлюднення бюджетної інформації, зокрема на e-data (у частині бюджетної звітності головних розпорядників і проведених транзакцій), а також виявлення засобами e-data ризиків нецільового використання бюджетних коштів.
9. Оприлюднення затвердженого бюджету й змін до нього, а також наявність оприлюдненого бюджету в доступній для громадян формі.
10. Наявність на офіційному вебсайті громади окремого розділу з питань бюджету територіальної громади та затвердженого переліку інформації, яка має бути оприлюднена у відповідному розділі.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками апарату й виконавчих органів ради.

- ✓ Вивчення сайту громади й переліку таких документів:
  - 📖 порядок/положення про оприлюднення бюджетної інформації;
  - 📖 документи, що підтверджують залучення населення та старост до процесу формування бюджету (затверджений розпорядчим документом склад робочих груп і комісій із залученням представників громадськості, службові записки, протоколи, публікації в ЗМІ тощо);
  - 📖 бюджетний регламент;
  - 📖 порядок збору пропозицій від громадськості під час складання проєкту бюджету, звітування про врахування/не врахування пропозицій у проєкт бюджету;
  - 📖 регламент/положення, у якому прописано механізм залучення громадськості та старост до бюджетного процесу;
  - 📖 рішення ради про бюджет (дата затвердження), рішення ради про затвердження звіту про виконання бюджету (дата й наявність розміщення);
  - 📖 положення про порядок проведення громадської та антидискримінаційної експертизи;
  - 📖 звітність розпорядників коштів на e-data.

Особливості, які застосовуються в умовах воєнного стану

Відповідно до постанови КМУ від 11 березня 2022 р. № 252, у разі утворення ВА НП саме такі військові адміністрації набувають повноважень щодо затвердження місцевих бюджетів територіальних громад, складених місцевими фінансовими органами; затвердження місцевих (цільових) програм; ухвалення рішення (кожна зі сторін) про передачу коштів у вигляді міжбюджетного трансферту до відповідного місцевого бюджету.

В умовах воєнного стану застосовуються певні обмеження щодо звітування й оприлюднення бюджетної інформації. Так, обмеження стосуються інформації, передбаченої частиною п'ятою статті 28 БКУ, а саме:

- ✓ публікація в газетах інформації про виконання місцевих бюджетів;
- ✓ публічне представлення інформації про виконання місцевих бюджетів;
- ✓ публічне представлення головними розпорядниками бюджетних коштів інформації про виконання бюджетних програм; оприлюднення інформації про цілі державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, і показники їх досягнення в межах бюджетних програм;
- ✓ оприлюднення паспортів бюджетних програм, звітів про їх виконання, результатів оцінки ефективності бюджетних програм;
- ✓ оприлюднення звітів про перебіг реалізації державних інвестиційних проєктів.

ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ЦИМ РОЗДІЛОМ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ Й РЕСУРСИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Затвердження бюджету, оприлюднення бюджетної інформації	<p>БКУ від 08.07.2010 р. № 2456-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text</p> <p>Наказ МФУ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки та затвердження Бюджетного регламенту проходження бюджетного процесу на місцевому рівні» від 31.05.2019 р. № 228 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0228201-19#Text</p>
Участь громадськості в процесі затвердження бюджету	<p>Наказ МФУ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні» від 03.03.2020 р. № 94 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094201-20#n12</p> <p>Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 р. № 996 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/996-2010-%D0%BF#n30</p>
Повноваження ВА НП у процесі формування бюджету	<p>Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text</p> <p>Постанова КМУ «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11.03.2022 р. № 252 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text</p>
Звітність на Єдиному вебпорталі про використання бюджетних коштів	<p>Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11 лютого 2015 р. № 183-VIII Про відкритість використанн... від 11.02.2015 № 183-VIII (rada.gov.ua)</p> <p>Наказ МФУ від 22.06.2018 р. № 575 «Про затвердження Порядку реєстрації суб'єктів надання інформації про використання публічних коштів, форм та форматів даних для оприлюднення такої інформації на єдиному вебпорталі використання публічних коштів» Про затвердження Порядку реєстра... від 22.06.2018 № 575 (rada.gov.ua)</p> <p>Єдиний вебпортал використання бюджетних коштів: https://spending.gov.ua/new/</p>

ЗБІР ДОХОДІВ

(усі джерела, передбачені законодавством і нормативними актами)

Метою вивчення є наявність практики використання всіх джерел формування дохідної частини бюджету за загальним і спеціальним фондами. Потрібно ретельно дослідити питання того, чи застосовує громада всі можливості для наповнення дохідної частини бюджету. Увагу необхідно приділити також вивченню процедур і практики ухвалення рішень про встановлення місцевих податків і зборів, що є важливим із погляду формування фінансової спроможності громади. Підвищення ролі місцевих податків та зборів і збільшення їх частки в складі доходів є одним із напрямів зміцнення місцевих бюджетів та розширення фінансової автономії відповідних територій. Проте необхідно враховувати рівень платоспроможності потенційних платників податків і зборів. Під час вивчення процесу збору доходів досліджуються такі напрямки:

1. Структура дохідної частини бюджету в розрізі всіх видів надходжень.
2. Ступінь відповідності затверджених і уточнених показників бюджету фактичним показникам. Можливі причини невиконання (значного перевиконання) затверджених і уточнених обсягів видів надходжень (такими причинами можуть бути: необґрунтоване завищення показників, непроведення перегляду затверджених показників, зміни в законодавстві тощо).
3. Аналіз податкових надходжень у розрізі: суб'єктів (5 найбільших платників і кількість платників у цілому), фактичних ставок податків/зборів/платежів, що застосовуються на території ТГ та пільг за сплатою податку/збору/платежу. Вплив пільг, наданих органом місцевого самоврядування суб'єктам господарювання після сплати податків, зборів тощо, на виконання дохідної частини бюджету.
4. Ризики формування дохідної частини бюджету. Має бути досліджено залежність дохідної частини бюджету від найбільших платників податків (оскільки існує ризик недостатнього формування дохідної частини бюджету в разі погіршення фінансово-економічної діяльності основних платників податків) і наявний рівень заборгованості за податками/зборами/платежами. Практику роботи з боржниками має бути вивчено в розділі «адміністрування доходів».
5. Потенційні джерела наповнення дохідної частини бюджету, які наразі не застосовуються (заходи щодо легалізації заробітної плати, інвентаризація земель у межах населених пунктів і вчасне проведення грошової оцінки, виявлення боржників у питаннях плати за землю й робота з ними, оптимізація ставок місцевих податків і зборів тощо).

Також варто дослідити, чи ведеться робота стосовно залучення коштів від недержавних організацій (зокрема, іноземних). Наявність у штаті фахівця, який займається розробкою та поданням проєктних заявок, для отримання грантів чи залучення інвесторів.

6. Особливості та практика встановлення радою ставок і справляння кожного з місцевих податків та зборів: податок на майно (транспортний податок, плата за землю, податок на нерухомість), єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір. Відповідність ставок чинних податків і зборів мінімально та максимально визначеному розміру. Основні етапи ухвалення рішень щодо встановлення особливостей справляння місцевих податків і зборів, частота їх перегляду.
7. Вивчення фінансової стійкості бюджету, бюджетної збалансованості за такими показниками:
  - структура доходів бюджету ТГ – питома вага податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій із капіталом у доходах бюджету з метою оцінки рівня диверсифікованості джерел доходів бюджету;
  - питома вага власних доходів у загальній сумі доходів бюджету;
  - питома вага місцевих податків і зборів у доходах бюджету (рівень гнучкості бюджету, можливість впливу на формування дохідної частини коштом місцевих податків і зборів) загалом та в розрізі кожного податку;
  - питома вага податку на доходи фізичних осіб та іншого загальнодержавного податку (значного за обсягом надходжень) у доходах бюджету (ступінь залежності бюджету від двох найбільших загальнодержавних податків);
  - питома вага міжбюджетних трансфертів у доходах бюджету (ступінь залежності бюджету від фінансування з бюджетів вищих рівнів);
  - питома вага міжбюджетних трансфертів у доходах загального фонду бюджету (рівень забезпечення місцевих органів влади фінансовими ресурсами (або їх недостатність) для виконання покладених (делегованих) на них зобов'язань);
  - індекс податкоспроможності бюджету¹ (рівень податкоспроможності бюджету порівняно з аналогічним середнім показником за всіма відповідними місцевими бюджетами в Україні в розрахунку на одну людину);
  - доходи бюджету в розрахунку на одного мешканця (рівень бюджетного забезпечення регіону, який доцільно порівняти з іншими ТГ);
  - співвідношення видатків бюджету (без урахування трансфертів, які передаються з відповідного місцевого бюджету іншим бюджетам) до податкових надходжень (спроможність фінансування видатків бюджету коштом податкових надходжень).

¹ Використовується для розрахунку базової або реверсної дотації бюджету

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками апарату й виконавчих органів ради.
- ✓ Отримання інформації з ресурсу <https://openbudget.gov.ua/>, вкладка «Місцеві бюджети».
- ✓ Вивчення сайту громади й переліку таких документів:
  - 📖 звіти про виконання бюджетів у розрізі доходів і витрат за попередній рік, поточний рік (Звіти про виконання бюджету за формами відповідно до наказу Казначейства «Щодо організації роботи органів Державної казначейської служби України зі складання бюджетної звітності про виконання місцевих бюджетів» та форми АІС);
  - 📖 пояснювальні записки до бюджетів;
  - 📖 рішення ради про встановлення місцевих податків і зборів, рішення щодо встановлення податкових пільг на поточний та плановий рік;
  - 📖 дотримання розробниками вимог законодавства про регуляторну діяльність;
  - 📖 довідки щодо інформації відносно 5 найбільших платників податків до бюджету, обсяг платежу за кожним видом податку та збору (у разі наявності);
  - 📖 рішення про порядок оренди комунального майна й розподіл його до бюджету;
  - 📖 рішення про встановлення частини прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств, що вилучається до бюджету, урахування надходжень у фінансовому плані, відповідність Податковому законодавству та взаємодія з ДПС під час адміністрування платежу;
  - 📖 аналіз своєчасності проведення нормативної грошової оцінки земель, вибірково за даними Держгеокадастру або рішенням ради.

Особливості, які застосовуються в умовах воєнного стану

- ✓ Надання права платникам єдиного податку 1 та 2 груп тимчасово не сплачувати єдиний податок із 1 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України, але не пізніше ніж до 1 серпня 2023 року (крім платників, податкова адреса яких зазначена на територіях бойових дій або на тимчасово окупованих територіях України, у яких таке право надано до останнього числа місяця, у якому було завершено активні бойові дії, припинено можливість бойових дій або завершено тимчасову окупацію); введення пільгової ставки в розмірі 2% для платників єдиного податку 3 групи тимчасово з 1 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного,

надзвичайного стану на території України, але не пізніше ніж до 1 серпня 2023 року.

- ✓ Призупинення здійснення податкових перевірок, а з 1 серпня 2023 року частково знято обмеження на проведення контрольними органами документальних перевірок, позапланові документальні перевірки платників податку проводитимуться за виключним переліком, визначеним законом.
- ✓ Ненарахування та несплата екологічного податку за об'єктами оподаткування, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих РФ.
- ✓ На період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану, що вводиться в Україні, припинено перебіг деяких строків, визначених ПКУ, іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контрольні органи, крім випадків, передбачених ПКУ.
- ✓ Установлено особливості оренди комунального майна під час воєнного стану.

Під час дослідження рішень ради (ВА НП) про встановлення місцевих податків і зборів, рішень щодо встановлення податкових пільг враховуються зміни, внесені до ПКУ Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України й інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» від 11.04.2023 р. № 3050. Особливості, які встановлює Закон № 3050:

- ✓ можливість ухвалення рішень про встановлення індивідуальних податкових пільг на сплату місцевих податків на підставі заяв платників податків про визнання земельних ділянок непридатними для використання у зв'язку з потенційною загрозою їх забруднення вибухонебезпечними предметами;
- ✓ надання податкових пільг, встановлення нижчих (індивідуальних) ставок податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за об'єкти житлової/нежитлової нерухомості, зокрема часток, які внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України, зазнали незначних пошкоджень, придатні для проживання/використання за цільовим призначенням (відповідно) і підлягають відновленню за допомогою поточного ремонту.
- ✓ можливість ухвалення рішень про надання податкових пільг зі сплати місцевих податків упродовж року. До таких рішень не застосовуються вимоги:
  - 📖 окремих норм ПКУ (пп. 4.1.9 п. 4.1 і п. 4.5 ст. 4, пп. 12.3.3, 12.3.4 і 12.3.7 п. 12.3, пп. 12.4.3 п. 12.4 та п. 12.5 ст. 12);
  - 📖 державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності;

- 📖 оприлюднення проєктів рішень не пізніше як за 10 робочих днів до дати їх розгляду з метою ухвалення;
- 📖 закону про державну допомогу суб'єктам господарювання;
- ✓ встановлення військовими адміністраціями місцевих податків та/або зборів та/або надання податкових пільг з їх сплати на територіях, де тимчасово не здійснюють свої повноваження органи місцевого самоврядування.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ Й РЕСУРСИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Особливості справляння податків у період воєнного стану	<p>Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text</p> <p>Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» від 11.04.2023 р. № 3050 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text</p> <p>Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» від 30.06.2023 р. № 3219-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text</p>
Особливості повноважень ОМС у частині встановлення місцевих податків і зборів	<p>Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2142-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-%D0%86%D0%A5#Text</p> <p>Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно» від 11.04.2023 р. № 3050 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text</p>
Загальні засади адміністрування місцевих податків і зборів та інших податкових платежів, що є джерелами формування місцевих бюджетів	<p>Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n8384</p>

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Особливості оренди комунального майна	Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 03.10.2019 р. № 157-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text
Регуляторна діяльність	Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text
Порядок оренди комунального майна	Постанова КМУ «Деякі питання оренди державного та комунального майна» від 03.06. 2020 р. № 483 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2020-%D0%BF#Text
Встановлення розмірів орендної плати	Постанова КМУ «Деякі питання розрахунку орендної плати за державне майно» від 28.04.2021 р. № 630 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2021-%D0%BF#Text
Особливості оренди майна під час воєнного стану	Постанова КМУ «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану» від 27.05.2022 р. № 634 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-%D0%BF#Text
Аналітичні інструменти про фінансові показники в розрізі областей, громад	Інформаційно-аналітичний дашборд на підставі даних Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної статистичної служби України, вебпорталу openbudget.gov.ua https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0 Інтерактивна податкова карта України, впроваджена Державною податковою службою України за сприяння Апарату Ради національної безпеки і оборони України https://map.tax.gov.ua/main

АДМІНІСТРУВАННЯ ДОХОДІВ (управління процесом збору, включно з прогнозуванням обсягів надходжень)

Органи місцевого самоврядування мають забезпечити підвищення ефективності бюджетно-податкового планування та сприяти виявленню резервів зростання дохідної частини бюджету. Під час вивчення адміністрування доходів і планування обсягу отриманих трансфертів вивчаються такі напрямки:

1. Важелі впливу на процес залучення доходів у розрізі структури доходів бюджету та їх використання.
2. Виконання затверджених показників доходів загального та спеціального фондів фактичних надходжень податків і зборів, що дозволить установити ефективність планування дохідної частини бюджету.
3. Ведення власного обліку платників податків і зборів, аналіз сплати й дотримання зобов'язань щодо сплати податків і зборів до місцевого бюджету.
4. Співпраця з податковими й іншими контролюючими органами, утворення робочих груп, проведення спільних нарад для розроблення шляхів збільшення податкових надходжень, оновлення наявних реєстрів платників податків і зборів, визначення розмірів заборгованості. Наявність звернень до ДПС, правоохоронних, судових та інших органів щодо забезпечення дотримання законних інтересів територіальної громади.
5. Аналіз впливу змін у законодавстві щодо розподілу субвенцій (насамперед щорічних змін у механізмі розрахунку освітньої субвенції) і дотацій на ефективність планування доходів ТГ (у середньостроковій перспективі на 3 роки).
6. Створення робочих груп на місцевому рівні стосовно забезпечення своєчасності й повноти сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету. Впровадження порядку відшкодування збитків, проведення спільних нарад за участі боржників і проведення роз'яснювальної роботи з платниками податків та зборів.
7. Перегляд договорів оренди земельних ділянок, запровадження самоврядного контролю на території громади.
8. Створення цільових фондів, аналіз джерел їх формування та напрямів використання.

9. Наявність порядку розміщення зовнішньої реклами, плати за використання конструкцій зовнішньої реклами.
10. Створення й діяльність адміністративних комісій при виконавчих органах відповідної ради, забезпечення контролю за стягненням адміністративних штрафів.
11. Забезпечення контролю за надходженням орендної плати за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах, визначених місцевими радами, яка зараховується до відповідних бюджетів місцевого самоврядування. Визначення орендаря водних об'єктів, які розташовані за межами населених пунктів.
12. Наявність у положеннях про виконавчі органи й посадових інструкціях працівників повноважень щодо забезпечення контролю за повнотою та своєчасністю надходжень, контроль за якими забезпечують ОМС (відповідно до постанови КМУ № 106).
13. Залучення бюджетними установами додаткових коштів, надходження від надання платних послуг, господарської діяльності, оренди.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками апарату й виконавчих органів ради.
- ✓ Вивчення переліку таких документів:
  - 📖 інформація про виконання дохідної частини бюджету;
  - 📖 документ (розпорядження, рішення) про створення комісії/робочої групи із забезпечення своєчасності й повноти сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету, її склад;
  - 📖 протоколи комісії/робочої групи з опрацювання заборгованості за податками та зборами (у разі наявності);
  - 📖 положення, що регулює діяльність комісії/робочої групи;
  - 📖 довідка щодо кількості платників за податками та зборами до місцевого бюджету;
  - 📖 довідка щодо інформації про 5 найбільших боржників зі сплати податків до бюджету, обсяг заборгованості (у разі наявності);
  - 📖 довідки щодо обсягу недоїмки бюджету в розрізі кожного джерела доходу за загальним і спеціальними фондами бюджету поточного року (у разі наявності);
  - 📖 положення про самоврядний контроль;
  - 📖 положення про виконавчі органи, посадові інструкції працівників (у частині наявності положень щодо контролю за повнотою і своєчасністю надходжень);
  - 📖 перелік орендарів водних об'єктів.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Контроль за надходженням адміністративних штрафів	Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text
Справляння плати за розміщення конструкцій зовнішньої реклами	Постанова КМУ «Про затвердження Типових правил розміщення зовнішньої реклами» від 29.12.2003 р. № 2067 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2067-2003-%D0%BF#Text
Справляння орендної плати за водні об'єкти	Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text
Забезпечення контролю за платежами, які адмініструють ОМС	Постанова КМУ «Деякі питання ведення обліку податків, зборів, платежів та інших доходів бюджету» від 16.02.2011 р. № 106 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2011-%D0%BF#Text
Стягнення збитків і самоврядний контроль за використанням земель	Постанова КМУ «Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам» від 19.04.1993 р. № 284 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-%D0%BF#Text

ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

Окрім чіткого планування, для ефективного управління фінансовими ресурсами громади необхідне дотримання бюджетної дисципліни, постійний контроль за виконанням видатків. Під час оцінювання виконання бюджету громад важливо проаналізувати, чи відповідають фактично отримані доходи та понесені видатки плановим показникам, що затверджені в додатках до рішення про бюджет ТГ на поточний рік. Також варто дослідити, чи фактичне виконання бюджету відповідає затвердженим програмним і прогнозним документам громади.

Враховуючи поширену практику внесення уточнень в бюджетні показники в ТГ, варто також проаналізувати частоту й причини внесення змін до рішень про місцеві бюджети (періодичність, наявність обґрунтованих підстав).

Напрямки, за якими буде проведено аналіз

1. Рівень виконання доходів бюджетів у розрізі доходів і витрат:
  - фактичні показники виконання відносно плану на початок року (у цілому та без урахування трансфертів);
  - фактичні показники відносно уточненого плану (загальний і без урахування трансфертів).
2. Структурний аналіз звітів про виконання бюджетів у частині видатків:
  - за основними бюджетними програмами (загальна середня та дошкільна освіта, медицина, апарат управління, міжбюджетні трансферти бюджетам інших рівнів);
  - за основними статтями за економічною класифікацією (видатки на заробітну плату, енергоносії, товари та послуги, інші поточні видатки, капітальні видатки).
3. Наявність простроченої кредиторської заборгованості бюджету, співвідношення простроченої кредиторської заборгованості бюджету до загальної суми видатків без урахування міжбюджетних трансфертів.
4. Мережа освітніх і медичних закладів, рівень забезпечення витрат за цими програмами за кошти державних трансфертів, навантаження на бюджет щодо дофінансування цих програм.
5. Мережа закладів культури, спорту. Наявність створених закладів культури в статусі юридичних осіб, відповідність базової мережі закладів культури соціальним нормативам (окрему увагу варто приділити формуванню мережі розпорядників коштів, наявності закладів освіти, культури, молоді та спорту в мережі).

6. Мережа соціальних закладів. Повнота забезпечення повноважень у частині соціального захисту, наявність додаткових гарантій за кошти місцевих бюджетів.
7. Рівень навантаження на фінансування 1 учня (з розрахунку загальних видатків на освіту й без урахування капітальних видатків), навантаження на 1 педагогічного працівника за кількістю учнів.
8. Підпорядкованість медичних закладів (чи переведені медичні заклади в підпорядкування ТГ, засновники цих закладів).
9. Відповідність паспортів бюджетних програм, звітів про їх виконання Правилам складання паспортів бюджетних програм, затвердженим наказом МФУ від 26.08.2014 р. № 836.
10. Вибіркова перевірка виконання паспортів бюджетних програм за попередній період (дві або три програми на вибір – наприклад, з державного управління, благоустрою і капітальних видатків).
11. Надання місцевих гарантій, відповідність їх надання Порядку надання місцевих гарантій, затвердженого постановою КМУ від 14.05.2012 р. № 541 та іншого бюджетного законодавства. Визначається також, чи отримав відповідний місцевий фінансовий орган рішення АМКУ у випадках, передбачених Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» до укладення договору про надання місцевої гарантії.
12. Надання фінансової підтримки КП на покриття поточних видатків (причини, періодичність, відповідність законодавству про державну допомогу).
13. Наявність рішень АМКУ у випадках, передбачених Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», під час надання фінансової підтримки комунальним підприємствам.
14. Оприлюднення інформації про досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, у межах бюджетних програм.
15. Оприлюднення інформації про виконання бюджету на сайті ТГ, у місцевих ЗМІ, на порталі e-data, візуалізації інформації про виконання бюджету.
16. Практика контролю за виконанням бюджету радою, громадськістю, зокрема через публічні обговорення, обговорення на постійних комісіях ради.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди із працівниками апарату та виконавчих органів ради.
- ✓ Вивчення переліку таких документів:

- 📖 звіти про виконання бюджету за формами відповідно до наказу ДКСУ «Щодо організації роботи органів Державної казначейської служби України зі складання бюджетної звітності про виконання місцевих бюджетів» і форми АІС;
- 📖 звіти про надходження й використання коштів, отриманих як плата за послуги (форма № 4-1д, № 4-1м), про надходження та використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень (форма № 4-2д, № 4-2м);
- 📖 фінансові плани КНП та КП, плани використання бюджетних коштів;
- 📖 рішення рад щодо внесення змін і уточнення планових показників доходів та витрат;
- 📖 висновки місцевого фінансового органу про причини перевиконання (не менш як на 5%) чи недоотримання (не менш ніж на 15%) доходів місцевого бюджету перед внесенням змін у бюджет;
- 📖 звіти щодо кредиторської заборгованості бюджету;
- 📖 паспорти бюджетних програм і внесення змін до паспортів;
- 📖 звіти про мережу бюджетних установ, закладів, мережу розпорядників і отримувачів бюджетних коштів;
- 📖 рішення про надання місцевих гарантій;
- 📖 рішення про надання фінансової підтримки КП;
- 📖 рішення АМКУ у випадках, передбачених Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», під час надання фінансової підтримки комунальним підприємствам;
- 📖 підтвердження оприлюднення інформації про виконання бюджету на сайті ТГ, у місцевих ЗМІ, на порталі e-data, візуалізації інформації про виконання бюджету;
- 📖 затверджений порядок про здійснення контролю за виконанням бюджету радою, громадськістю, проведення громадських слухань.

Особливості, які застосовуються в період воєнного стану

- ✓ Рішення виконавчого комітету щодо перерозподілу бюджетних призначень не потребують погодження з відповідною постійною комісією ради.
- ✓ З березня по листопад 2022 року зміни до бюджету вносилися рішеннями виконавчих комітетів/ВА НП у разі їх створення.

- ✓ З листопада 2022 року рішення про внесення змін до бюджету вносяться рішенням відповідної місцевої ради або ВА НП у разі її створення.
- ✓ Скасовано обмеження щодо обсягу резервного фонду бюджету.
- ✓ Не застосовується перелік захищених видатків.
- ✓ Призупинено формування Прогнозу місцевого бюджету.
- ✓ Норми статті 78 БКУ у частині обмежень не застосовуються під час ухвалення відповідною місцевою радою рішень про внесення змін до місцевих бюджетів.
- ✓ Норми статті 80 БКУ не застосовуються щодо термінів подання звітності про виконання місцевих бюджетів.
- ✓ Рішення про надання міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами за межі області погоджує МФУ.
- ✓ Спрощено механізм надання суб'єктами господарювання державної допомоги під час дії воєнного стану та протягом року після його завершення або скасування.
- ✓ ОМС або військові адміністрації можуть спрямовувати залишки субвенцій із державного бюджету, які утворилися станом на 01.01.2022 р. та 01.01.2023 р. на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб цивільного населення, евакуацію/вивезення/переміщення цивільного населення з місцевості, де ведуться бойові дії, і небезпечних територій у безпечні місця, зокрема на оплату транспортних послуг, пально-мастильних матеріалів, облаштування місць розміщення громадян, які у зв'язку з бойовими діями залишили місце проживання/перебування, оплату інших заходів, спрямованих на підтримку цивільного населення в умовах воєнного стану.
- ✓ Як виняток зі статті 85 БКУ, з метою відсічі збройної агресії російської федерації проти України, гарантування національної безпеки, заходів територіальної оборони, підтримки місцевої інфраструктури, соціального захисту населення ОМС або військові адміністрації можуть ухвалювати рішення про здійснення, видатків, не віднесених до відповідних місцевих бюджетів БКУ, і видатків на утримання бюджетних установ одночасно з різних бюджетів. Такі видатки здійснюються через надання міжбюджетного трансферту з відповідного місцевого бюджету.
- ✓ Дозволене передавання коштів зі спеціального фонду місцевого бюджету (крім власних надходжень бюджетних установ і міжбюджетних трансфертів) до загального фонду місцевого бюджету.
- ✓ Не здійснюється перерахування реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів територій, на яких ведуться бойові дії, або тимчасово окупованих територій згідно з переліком, затвердженим Мінреінтеграції.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ТА РЕСУРСИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Особливості бюджетного процесу під час воєнного стану	БКУ від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змінами) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n504
Виконання бюджетів	Постанова КМУ «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11.03.2022 р. № 252 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text
Спрощення державної допомоги	Закон України «Про внесення змін до пункту 52 розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 2175-IX від 01.04.2022 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2175-20#Text
Мережа закладів культури	Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності» від 15.10.2013 р. № 983 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13#Text
Мережа закладів спорту	Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Державного соціального стандарту у сфері фізичної культури і спорту від» 28.03.2013 р. № 1 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0559-13?fbclid=IwAR31HwF-d0GFMzRO64eqemvNq-oYpj4S_kOfFoSZHN15u3bMZfwdTlhb-64bQ#Text
Соціальні гарантії та нормативи	Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text
Паспорти бюджетних програм (відповідність вимогам законодавства)	Наказ МФУ від 26.08.2014 р. № 836 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1104-14#Text
Надання місцевих гарантій	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання місцевих гарантій» від 14.05.2012 р. № 541 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2012-%D0%BF#Text
Призупинення перерахування реверсної дотації	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» від 09.06.2021 р. № 590 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text
Освітній інтерактивний аналітичний інструмент («дашборд»)	https://www.mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education
Медичний дашборд	https://cutt.ly/O03Qkb6
Єдиний вебпортал використання публічних коштів (Open Spending)	https://spending.gov.ua/

УПРАВЛІННЯ КОШТАМИ ТА ПЛАТЕЖІ

Напрямами вивчення процесів здійснення платежів є організаційні взаємовідносини між відповідним місцевим фінансовим органом ТГ і органами Держказначейства, розпорядниками, одержувачами бюджетних коштів, а також розподіл обов'язків між ними в процесі виконання бюджету за видатками. Під час перевірки управління коштами в частині управління казначейськими та банківськими рахунками оцінюватимуть такі аспекти:

1. Дотримання порядку ведення казначейського рахунку відповідно до законодавства. Консультанти досліджують наявність договору на обслуговування казначейського рахунку й повноважень в осіб, які підписують платіжні документи.
2. Законність повноважень осіб, які ухвалюють рішення щодо управління коштами.
3. Прозорість ухвалення рішень щодо управління коштами.
4. Можливість громад впливати на ухвалення рішень щодо управління коштами.
5. Наявність системи внутрішнього контролю за управлінням коштами.
6. Наявність відкритих депозитних рахунків чи розміщення коштів через придбання цінних паперів (якщо є – дослідити порядок вибору банку, чи було проведено конкурс).
7. Дотримання законодавства під час списання коштів із рахунків, зокрема цільове спрямування коштів, списаних із рахунків відповідно до затверджених асигнувань, а також наявність документів, які підтверджують відповідні операції.
8. Дотримання граничних сум витрат на придбання автомобілів, меблів, іншого обладнання й устаткування.
9. Дотримання законодавства під час здійснення операцій із зарахування коштів на рахунки.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками апарату та виконавчих органів ради.
- ✓ Вивчення переліку таких документів, даних:
  - 📖 розпорядчі документи, які встановлюють повноваження осіб, відповідальних за проведення платежів;

- 📖 рішення сесій сільської/селищної/міської ради, розпорядження сільського/селищного/міського голови, накази керівників виконавчих органів, щодо питань управління коштами, зокрема в частині підвищення прозорості процесів витрачання коштів;
- 📖 розписи бюджету, затверджені на період, що досліджується. Наявність затвердженого порядку складання та виконання розпису відповідного бюджету. Вибірково аналізують частоту й обґрунтованість внесення змін до розпису;
- 📖 використання програмного засобу для обслуговування в казначействі (система «Клієнт казначейства – Казначейство»);
- 📖 наявність відкритих рахунків у розпорядників нижчого рівня (школи, заклади культури тощо) і одержувачів бюджетних коштів (медичні заклади та комунальні підприємства інших галузей);
- 📖 договір про відкриття депозитних рахунків чи розміщення коштів через придбання цінних паперів (також порядок вибору банку, розпорядчий акт про результати проведеного конкурсного відбору банківських установ);
- 📖 первинні документи: казначейські (банківські) виписки, платіжні доручення, книжки грошових і розрахункових чеків, інші документи, які підтверджують надходження чи використання коштів;
- 📖 книги обліку асигнувань і прийнятих зобов'язань, картки аналітичного обліку касових видатків, картки аналітичного обліку фактичних видатків;
- 📖 відображення проведених платежів у відповідних облікових реєстрах;
- 📖 реєстрація ТГ на порталі e-data з відповідним відображенням платежів на цьому порталі.

Перевірку казначейських (банківських) операцій проводитимуть за всіма відкритими казначейськими (банківськими) рахунками в розрізі таких рахунків, зокрема тими, на які мають зараховуватися лише цільові кошти.

Під час перевірки необхідно з'ясувати правильність відображення в меморіальних ордерах операцій щодо надходження коштів (отримання асигнувань) і витрачання коштів за реєстраційними (особовими) рахунками в органах ДКСУ (поточними рахунками – в установах банків), що відображені в щоденних виписках із відповідних рахунків, з доданням до них підтверджувальних документів (платіжних доручень тощо).

Вибірково перевіряють використання власних надходжень бюджетних установ.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ТА РЕСУРСИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках» від 12.01.2011 р. № 6 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2011-%D0%BF#Text
Придбання державних цінних паперів	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів через придбання державних цінних паперів» від 23.05.2018 р. № 544 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544-2018-%D0%BF#Text
Документи, які застосовуються під час виконання бюджету	Наказ МФУ «Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету» від 28.01.2002 р. № 57 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0086-02#Text
Казначейське обслуговування	Наказ МФУ «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» від 23.08.2012 р. № 938 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12#Text
Реєстрація на Єдиному вебпорталі використання бюджетних коштів	https://spending.gov.ua/new/

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, ФІНАНСОВА ТА БЮДЖЕТНА ЗВІТНІСТЬ

Бухгалтерський облік – обов’язковий вид обліку в установах/організаціях/підприємствах.

Організацію ведення бухгалтерського обліку в органах місцевого самоврядування потрібно здійснювати, зокрема, з дотриманням вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

У цьому розділі має бути розглянуто такі аспекти:

1. Форма організації бухгалтерського обліку в апараті ради, виконавчих органах і бюджетних установах.
2. Наявність внутрішніх нормативних документів, які регламентують порядок ведення бухгалтерського обліку (наказ про облікову політику; положення про бухгалтерську службу; посадові інструкції тощо).
3. Дослідження даних, розміщених у відкритому доступі (на офіційному вебсайті ОМС, Єдиному державному вебпорталі відкритих даних data.gov.ua, Єдиному вебпорталі використання бюджетних коштів spending.gov.ua) і їх порівняння з даними бухгалтерського обліку відповідної установи.
4. Впровадження та використання програмних продуктів для автоматизації процедур бухгалтерського обліку.
5. Забезпечення збереження майна ТГ і раціонального використання активів (призначення матеріально відповідальних осіб із дотриманням норм трудового законодавства; дотримання процедури та строків проведення інвентаризації майна, правильність відображення результатів інвентаризації активів у бухгалтерському обліку; визначення порядку списання, передачі й відчуження необоротних активів та запасів тощо).
6. Стан розрахункової дисципліни (виявлення дебіторської і кредиторської заборгованості, за якою минув термін позовної давності, і причин її виникнення, проведення роботи з дебіторами).
7. Здійснення операцій з грошовими коштами.
8. Складання, оприлюднення бюджетної і фінансової звітності.
9. Ведення бухгалтерського обліку гуманітарної та благодійної допомоги.
10. Застосування практики здійснення перевірки річної фінансової звітності комунальних підприємств незалежним аудитором; оприлюднення річної фінансової звітності разом з аудиторськими звітами.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіда з працівниками бухгалтерських/фінансових служб головних розпорядників коштів.
- ✓ Вивчення сайту громади й переліку таких документів:
  - 📖 положення про бухгалтерські служби, посадові інструкції працівників бухгалтерських служб;
  - 📖 положення/наказ про облікову політику;
  - 📖 графік документообігу;
  - 📖 робочий план рахунків;
  - 📖 накази/розпорядження керівника про закріплення відповідного майна за конкретними посадовими особами; договори про індивідуальну матеріальну відповідальність працівників; договори про зберігання/перебування особистого майна працівників в приміщеннях установи;
  - 📖 положення про інвентаризацію активів і зобов'язань; наказ/розпорядження керівника про проведення річної інвентаризації; інвентаризаційні описи необоротних активів і запасів, протокол інвентаризаційної комісії; облікові реєстри (меморіальні ордери);
  - 📖 порядок списання, передачі й відчуження необоротних активів і запасів;
  - 📖 акти інвентаризації розрахунків із дебіторами та кредиторами, акти інвентаризації дебіторської або кредиторської заборгованості, строк позовної давності якої минув і яка планується до списання;
  - 📖 звіт про заборгованість за бюджетними коштами, накази/розпорядження керівника про списання з балансу (з позабалансового обліку) сум простроченої заборгованості; бухгалтерські довідки зі списання простроченої заборгованості;
  - 📖 прибуткові та видаткові касові ордери, чеки й рахунки на проїзд, проживання, харчування, звіти про використання коштів, виданих на відрядження та під звіт; облікові реєстри: меморіальні ордери;
  - 📖 фінансова звітність: Баланс (форма № 1-дс), Звіт про фінансовий результат (форма № 2-дс), Звіт про рух грошових коштів (форма № 3-дс), Звіт про власний капітал (форма № 4-дс), Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5-дс);
  - 📖 бюджетна звітність: Звіт про надходження та використання коштів загального фонду (форма № 2м); Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги (форма № 4-1м), Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень (форма № 4-2м), Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального

фонду (форма № 4-3м), Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду (кредити (позики) від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій) (форма № 4-3.м1), Звіт про заборгованість за бюджетними коштами (форма № 7м);

- 📖 порядок обліку гуманітарної та благодійної допомоги;
- 📖 рішення відповідної місцевої ради про критерії відбору незалежного аудитора та критерії віднесення комунальних унітарних підприємств до таких, фінансова звітність яких передбачає обов'язкову перевірку незалежним аудитором.

Особливості, які застосовуються в умовах воєнного стану

Відповідно до пункту 22 БКУ, у період дії воєнного стану не застосовуються норми БКУ в частині дотримання термінів подання звітності про виконання місцевих бюджетів.

Також, у цей період стають активними процеси обліку: гуманітарної і благодійної допомоги; зруйнованого/пошкодженого майна; харчових продуктів та інших товарів, використаних на потреби внутрішньо переміщених осіб; майна, переданого на Сили оборони тощо. Тому ці питання включають у дослідження.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ЦИМ РОЗДІЛОМ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ТА РЕСУРСИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Звітність про виконання місцевих бюджетів	БКУ від 08.07.2010 р. № 2456-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text
Організація ведення бухобліку	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text Постанова КМУ «Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи» від 26.01.2011 р. № 59 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2011-%D0%BF#Text
Облікова політика	Наказ МФУ «Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору» від 23.01.2015 р. № 11 https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-15#Text

Дослідження	Нормативно-правовий акт
<p>Аудит фінансової звітності комунальних підприємств</p>	<p>Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text</p> <p>Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#n809</p> <p>ГКУ від 16.01.2003 р. № 436-IV https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text</p> <p>ПКУ від 02.12.2010 р. № 2755-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text</p>
<p>Звітність на Єдиному вебпорталі використання бюджетних коштів</p>	<p>https://spending.gov.ua/new/</p>

ЗАКУПІВЛІ

Мета оцінювання полягає у виявленні недоліків, вузьких місць і прогалин під час здійснення процедур закупівель відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», а також напрацювання рекомендацій щодо виправлення можливих недоліків.

Моніторинг і оцінювання закупівель охоплюватиме всі етапи процесу закупівель – від планування до виконання договорів про закупівлю з акцентом на належне застосування відповідних процедур закупівель, дотримання вимог прозорості, а також дотримання принципів державних закупівель: добросовісна конкуренція серед учасників; максимальна економія й ефективність; відкритість і прозорість на всіх стадіях закупівель; недискримінація учасників; об'єктивна й неупереджена оцінка тендерних пропозицій та запобігання корупційним діям і зловживанням.

У цьому розділі має бути розглянуто такі напрямки:

1. Організація закупівельної діяльності через вивчення документів за місцем розташування замовника. Наявність і правильність розмежування повноважень: положення про уповноважену особу, наказ про відповідальну особу за розміщення інформації в системі ProZorro.
2. Планування закупівель через вивчення документів за місцем розташування замовника та розміщеної інформації в системі ProZorro. Наявність і відображення запланованих закупівель у річному плані закупівель та додатку до річного плану закупівель, розміщення на вебпорталі prozorro.gov.ua.
3. Проведення процедур закупівель через перевірку розміщеної інформації в системі ProZorro. Наявність і відповідність розміщеної інформації статті 10 Закону України «Про публічні закупівлі». Правомірність вибору процедури закупівлі: звіт про укладений договір, допорогова закупівля, відкриті торги (зокрема, з публікацією англійською мовою), переговорна процедура закупівлі. Правомірність визначення переможців закупівель, відхилення пропозицій, укладення договорів про закупівлі.
4. Висновки та рекомендації, координація із замовником. Підготовка висновків і рекомендацій стосовно закупівельної діяльності замовників. Обговорення результатів із представниками замовників, відповідальними за проведення закупівель. За потреби буде проведено короткий тренінг для представників замовників щодо роботи в системі ProZorro.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіда з уповноваженими особами.
- ✓ Аналіз інформації на вебпорталах prozorro.gov.ua та e-data, вивчення переліку таких документів:
  - 📖 положення про уповноважену особу;
  - 📖 планування закупівель;
  - 📖 здійснення закупівель на суми, менші від встановлених законодавством порогів (звіти про укладені договори, допорогові закупівлі);
  - 📖 здійснення процедур відкритих торгів (тендерна документація, відхилені пропозиції учасників, пропозиції переможців, відповідність укладених договорів вимогам тендерної документації);
  - 📖 здійснення неконкурентних переговорних процедур закупівель (обґрунтування, підстави проведення), конфлікти інтересів під час здійснення закупівель;
  - 📖 порядок проведення допорогових закупівель;
  - 📖 оскільки середня кількість учасників на торгах ТГ невисока, під час оцінювання громад когорта 3 необхідно аналізувати вимоги тендерної документації замовників на предмет спроможності й інтересу зі сторони бізнесу брати участь у тендерах;
  - 📖 наявність оскаржень уповноважених органів.

За результатами моніторингу й оцінювання всіх закупівель замовника буде розроблено детальну аналітику закупівельної діяльності ТГ, зокрема у формі Таблиці «Закупівельна діяльність замовника» відповідно до законодавства у сфері публічних закупівель.

Особливості здійснення публічних закупівель на період воєнного стану

- ✓ Зміна порогових меж для проведення відкритих торгів, які встановлено таким чином:
  - для товарів і послуг (крім послуг із поточного ремонту), вартість яких становить або перевищує 100 тисяч гривень;
  - для послуг із поточного ремонту, вартість яких становить або перевищує 200 тисяч гривень;
  - для робіт, вартість яких становить або перевищує 1,5 мільйона гривень.
- ✓ Зменшено строки проведення відкритих торгів і оскарження (строк проведення відкритих торгів орієнтовно може становити 20 днів, а строк розгляду скарги органом оскарження – сім робочих днів із

дати прийняття скарги до розгляду, який органом оскарження може аргументовано продовжити до 12 робочих днів).

- ✓ Можливість здійснення закупівлі товарів із використанням електронного каталогу без обмеження граничних вартісних значень.
- ✓ Можливість подавати тендерну пропозицію у відкритих торгах із ціною, що перевищує очікувану вартість предмета закупівлі, визначену замовником в оголошенні про проведення відкритих торгів за умови, що таке право й відповідний відсоток перевищення встановив замовник.
- ✓ Установлено широкий перелік випадків, коли замовник може купувати товари, роботи й послуги без застосування електронної системи закупівель, уклавши прямі договори, з подальшим розміщенням в електронній системі закупівель відповідних звітів про такі договори.
- ✓ Розширено механізм застосування можливості усунення невідповідностей учасником процедури закупівлі, виявлених замовником під час розгляду тендерної пропозиції.
- ✓ У разі закупівлі товару замовнику надано право самостійно визначати необхідність встановлювати до учасника процедури закупівлі кваліфікаційні критерії, визначені статтею 16 Законом України «Про публічні закупівлі».

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ЦИМ РОЗДІЛОМ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ТА РЕСУРСИ ВІДКРИТИХ ДАНИХ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Здійснення закупівель	Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. № 922-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text
Особливості здійснення публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану	Постанова КМУ від 12.10.2022 р. № 1178 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text Роз'яснення Міністерства економіки України https://infobox.prozorro.org/articles/roz-yasnennya-shchodo-osobli-vostey-zdiysnennya-publichnih-zakupivel-na-period-diji-pravovo-go-rezhimu-voyennogo-stanu-vid-mertu
Дослідження prozorro.gov.ua	https://prozorro.gov.ua/
Відкриті контракти (Open Contracting)	Портал закупівель http://www.prozorro.gov.ua Портал бізнес-аналітики http://bi.prozorro.org Моніторинг порталу http://dozorro.org

УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

Раціональне використання й ефективне управління землями та нерухомістю комунальної власності – одна з основ матеріально-фінансової самостійності громади та вагомих джерел поповнення бюджету. Складність регулювання відносин щодо земель, водних ресурсів, нерухомості комунальної власності вимагає вивчення наявної практики та процедур із метою створення підходів до ефективної і якісної системи управління активами громади.

У процесі оцінювання системи управління активами особливу увагу варто приділити дослідженню володіння громадою інформацією про майно (земельні, водні ресурси та нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), яке їй належить, і питанню того, чи місцеві органи управління повною мірою використовують засоби управління й контролю за активами громади.

Для цього потрібно проаналізувати такі аспекти:

1. Первісна передача майна від місцевих рад новоутвореній територіальній громаді, а також процес передавання майна чи майнових прав зі спільної власності територіальних громад району у власність сформованої територіальної громади.
2. Інвентаризація нерухомого майна, наявність створеної постійної комісії. Перш за все потрібно з'ясувати, чи було проведено суцільну інвентаризацію у відведені законодавством строки. З'ясувати, яке майно перебуває у власності територіальної громади. Чи було виявлено нестачу активів під час інвентаризації і чи було залучено незалежного оцінювача для визначення розміру збитку від нестачі? Чи було проведено державну реєстрацію прав власності на активи?
3. Облік нерухомого майна, наявність договорів оренди та їх якість (чи їх поновлювали, які передбачено умови).
4. Реєстрація і робота в електронній торговій системі (внесення й публікація інформації про потенційний об'єкт оренди, розміщення оголошення про передачу майна в оренду, публікація в ЄТС договору оренди тощо).
5. Наявність ухвалених рішень (з дотриманням вимог регуляторного законодавства), положення щодо продажу/оренди нерухомого майна.
6. Проведено роботу з передачі майна в концесію (наявність пропозицій про державно-приватне партнерство й аналіз його ефективності).
7. Проведення роботи щодо приватизації об'єктів комунальної власності.
8. Проведення роботи з відумерлою спадщиною і безхазяйним нерухомим майном.
9. Проведення роботи зі списання об'єктів (майна) комунальної власності.

10. Відображення майна та земельних ділянок на балансі установ, виконавчих органів тощо, яким його передано в оперативне управління, а земельні ділянки – у постійне користування.
11. Наявність проведеної роботи щодо відшкодування збитків, завданих територіальній громаді, які завдані через вилучення/викуп і незаконне зайняття земельних ділянок, встановлення обмежень щодо їх використання. Наявність відповідної комісії і результати її діяльності.
12. Наявність рішення про затвердження Правил благоустрою населених пунктів (поводження з ТПВ, розміщення тимчасових споруд для підприємницької діяльності, самоврядний контроль, робота із зеленими насадженнями, технічна інвентаризація та паспортизація об'єктів благоустрою).
13. Проведення роботи зі встановлення меж адміністративно-територіальних одиниць.
14. Оприлюднення інформації щодо роботи з нерухомим майном.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками апарату й виконавчих органів ради.
- ✓ Вивчення переліку таких документів, інформації:
  - 📖 накази/розпорядження про створення інвентаризаційних комісій, протоколи інвентаризаційних комісій, акти інвентаризації, передавальні акти та передавальні баланси;
  - 📖 зведений перелік орендованого майна за всіма балансоутримувачами (у разі наявності);
  - 📖 рішення щодо наміру передати майно в оренду та включити об'єкти оренди в Переліки першого й другого типу;
  - 📖 рішення ради щодо визначення додаткового переліку підприємств, установ, організацій, що надають соціально важливі послуги населенню (стосовно продовження договорів оренди без проведення аукціону);
  - 📖 рішення ради про встановлення ставок оренди залежно від цільового призначення земельної ділянки (як додаток до рішення про встановлення податку на майно);
  - 📖 положення про оренду комунального майна (порядок передачі в оренду), методика розрахунку орендної плати;
  - 📖 положення про конкурсний відбір суб'єктів оцінкової діяльності;
  - 📖 інвестиційний паспорт, оприлюднений перелік вільних об'єктів для продажу/оренди;

- 📖 документи про надання майна в концесію (рішення ради, конкурсної комісії, договорів);
- 📖 рішення стосовно малої приватизації, Положення про порядок приватизації майна комунальної власності, орган приватизації, Перелік об'єктів комунальної власності, що підлягають приватизації;
- 📖 положення та протоколи про заходи, що були проведені з відумерлою спадщиною та безхазяйним нерухомим майном;
- 📖 нормативно-правовий акт про створення комісії зі списання об'єктів (майна) комунальної власності, положення про комісію, її склад;
- 📖 положення про відшкодування збитків, завданих територіальній громаді, які завдані через вилучення/викуп і незаконне зайняття земельних ділянок, встановлення обмежень щодо їх використання. Нормативно-правовий акт про створення відповідної комісії та протоколи з результатами її діяльності;
- 📖 рішення про затвердження Правил благоустрою населених пунктів;
- 📖 технічна документація із землеустрою, проєкт формування територій, генеральних планів населених пунктів та інформація про внесення даних до ДЗК;
- 📖 інформація з публічної кадастрової карти, офіційного сайту проведення земельних торгів (аукціонів), державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Окремим блоком доречно проаналізувати стан управління комунальними підприємствами. Комунальне підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним ОМС для задоволення суспільних і особистих потреб через систематичне здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством України. Забезпечення прибуткової/беззбиткової діяльності підприємств, створених на базі майна комунальної власності, передбачає як соціальний ефект, так і економічний – дохід бюджету у формі податку на прибуток і відрахування частини прибутку. Це зумовлює необхідність запровадження ефективних методів та інструментів управління КП.

За наявності КП вони можуть не охоплювати всі економічно привабливі сфери діяльності. Щоб визначити потенційні напрямки розвитку КП доцільно проаналізувати всі сфери, у яких працюють КП, зокрема водопостачання та водовідведення, вивезення твердих і рідких побутових відходів, будівництво, ритуальні послуги, благоустрій та прибирання територій, технічна інвентаризація будівель, аптечна діяльність тощо.

Окремо варто проаналізувати можливість створення спільних КП (співробітництво громад) або надання послуг КП на території інших громад на договірній основі.

У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ КП ДОЦІЛЬНО ПРОАНАЛІЗУВАТИ:

1. Перелік КП, вид їх діяльності.
2. Підзвітність, підконтрольність КП виконавчому органу, до сфери управління якого його віднесено.
3. Наявність Наглядових рад. Зокрема, наявність рішення відповідної ради про визначення критеріїв, відповідно до яких утворення наглядової ради є обов'язковим у комунальних унітарних підприємствах та в господарських товариствах, у статутному капіталі яких понад 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді; затвердження порядку утворення наглядової ради, порядку призначення членів наглядової ради комунального унітарного підприємства; визначення кола питань, що належать до виключної компетенції наглядової ради комунального унітарного підприємства; встановлення вимог до незалежних членів наглядової ради комунальних унітарних підприємств і господарських товариств, у статутному капіталі яких понад 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді.

Наявність наглядових рад у спеціалізованих закладах охорони здоров'я, сфера їх компетенції.

Рішення органу, до сфери управління якого належить комунальне унітарне підприємство, чи виконавчого комітету як органу загальної компетенції про утворення наглядової ради. Сфера компетенції наглядової ради (чи призначає керівника, контролює виконання фінансового плану, яким чином контролює керівника КП, спрямовує рішення керівника КП тощо).

4. Механізм взаємовідносин між власником (уповноваженим власником, відповідним виконавчим органом) і КП (процедура призначення керівників, зміст контрактів, призначення премій керівникам, підзвітність, погодження фінансових планів, розгляд кварталних і річних звітів тощо).
5. Забезпечення виконавчим органом/наглядовою радою та керівництвом КП заходів, які спрямовані на оптимізацію видатків і збільшення доходів підприємства.
6. Наявність порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ і організацій комунальної власності відповідних територіальних громад.
7. Відповідність показників діяльності керівника КП загальним критеріям діяльності підприємства.
8. Відповідність оплати керівників КП положенням Постанови КМУ № 859 (відсутність додаткових, непередбачених законодавством надбавок, критерії та періодичність преміювання, визначення посадового окладу).

9. Причини погіршення фінансового стану (у разі збитків дофінансування з місцевого бюджету).
10. Погодження програм фінансової підтримки КП та інших заходів, які передбачають надання коштів, поповнення статутного капіталу з АМКУ відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».
11. Заходи, спрямовані підвищити рівень рентабельності, своєчасність перегляду тарифів, відшкодування різниці в тарифах у разі несвоєчасного їх перегляду тощо. Доцільність відшкодування різниці в тарифах (у разі наявності такої практики) як непродуктивних видатків, які негативно впливають на бюджет і відволікають інвестиційний ресурс.
12. Оприлюднення передбаченої чинним законодавством звітності й інформації.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками виконавчих органів рад, до сфери управління яких віднесено КП, і місцевого фінансового органу.
- ✓ Вивчення переліку таких документів, даних:
  - 📖 звітність за попередній період (баланс, ф. 2), фінансовий план із пояснювальною запискою та зміни до нього, звіти про виконання фінансового плану з пояснювальними записками;
  - 📖 рішення про встановлення тарифів і цін на послуги;
  - 📖 щоквартальні звіти керівників КП перед виконавчим органом;
  - 📖 результати діяльності Наглядових рад;
  - 📖 рішення виконавчого органу про встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ і організацій комунальної власності відповідних територіальних громад (п. 2 ст. 29 Закону 280);
  - 📖 штатний розпис КП;
  - 📖 контракт із керівником КП;
  - 📖 рішення про встановлення граничного рівня рентабельності;
  - 📖 рішення про встановлення частини чистого прибутку, що вилучається до бюджету;
  - 📖 суми сплаченого податку на прибуток, частини чистого прибутку, що вилучається до бюджету;
  - 📖 рішення про програми фінансової підтримки КП, зокрема для стабілізації фінансового стану, і об'єднання таких програм;

- 📖 рішення АМКУ щодо програм фінансової підтримки КП;
- 📖 звіт про управління (крім мікропідприємств і малих підприємств);
- 📖 сайт КП (або сторінка КП на сайті ради чи виконавчого органу) та інші публічні ресурси (<https://data.gov.ua/>, <https://spending.gov.ua/>).

Особливості в період воєнного стану

- ✔️ Закрито доступ до публічної кадастрової карти.
- ✔️ Спрощено процедуру проведення аукціонів.
- ✔️ Тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, серед іншого: нездійснюють оцінювання об'єкта приватизації (його складових); стартову ціну об'єкта приватизації визначають аукціонною комісією на рівні балансової вартості об'єкта (активів об'єкта) приватизації.
- ✔️ Спрощено продовження договорів оренди.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ЦИМ РОЗДІЛОМ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Приватизація майна	Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18.01.2018 р. № 2269-VIII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19?fbclid=IwAR0RLFbi-umwNDbbrCrOmO0XLidDc0Z9M60O0OoafqVQyWlc2NJUiSWV9w-pE#n619
Оренда майна	Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 03.10.2019 р. № 157-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text
Порядок оренди комунального майна	Постанова КМУ «Деякі питання оренди державного та комунального майна» від 03.06.2020 р. № 483 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2020-%D0%BF#Text
Встановлення розмірів орендної плати	Постанова КМУ «Деякі питання розрахунку орендної плати за державне майно» від 28.04.2021 р. № 630 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2021-%D0%BF#Text
Особливості оренди майна під час воєнного стану	Постанова КМУ «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану» від 27.05.2022 р. № 634 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-%D0%BF#Text
Звітність на Єдиному вебпорталі використання бюджетних коштів	https://spending.gov.ua/new/
Портал відкритих даних	https://data.gov.ua/

ВНУТРІШНІЙ І ЗОВНІШНІЙ АУДИТ

Відповідно до БКУ, розпорядники бюджетних коштів в особі їх керівників організують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх установах і на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління таких розпорядників бюджетних коштів.

Внутрішнім аудитом є діяльність, спрямована на удосконалення системи управління, внутрішнього контролю, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, і яка передбачає надання незалежних висновків і рекомендацій. Щоб здійснювати внутрішній аудит, розпорядник бюджетних коштів в особі керівника утворює самостійний структурний підрозділ внутрішнього аудиту, що є підпорядкованим і підзвітним безпосередньо такому керівнику.

Для оцінювання якості управління необхідно вивчити наявність практики здійснення аудиту. Вивчення цієї практики дозволяє оцінити рівень системи управління бюджетними коштами, можливість запобігання фактам незаконного, неефективного й нерезультативного використання коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності ТГ стосовно управління фінансами.

За цим напрямком аналізують перелічені нижче документи та процеси.

1. Наявність запровадженої системи внутрішнього контролю/аудиту.
2. Практика проведення в ТГ внутрішнього аудиту: наявність стратегічного й операційного планів діяльності з внутрішнього аудиту, напрямки, об'єкти, стосовно яких проводять такий аудит, терміни проведення тощо.
3. Проведені за останні 5 років заходи державного фінансового контролю в ТГ (Рахункова палата України), виявлені порушення за результатами проведених перевірок і робота щодо їх усунення.
4. Практика проведення в ТГ публічного аудиту, напрямки, об'єкти, стосовно яких проводили такий аудит, висновки та рекомендації за результатами такого аудиту, робота щодо усунення виявлених порушень.
5. Інформація щодо всіх інших (недержавних) проведених ревізій (перевірок, аудиту).
6. Питання, що підлягали контролю, і порушення, виявлені за результатами перевірок.

7. Інформація щодо проведеної роботи щодо усунення виявлених попередніми ревізіями, перевітками, аудитом порушень і недоліків.

СПОСОБИ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ

- ✓ Співбесіди з працівниками служб внутрішнього аудиту (у разі їх наявності), бухгалтерських/фінансових служб у громадах.
- ✓ Вивчення переліку таких документів, даних:
  - 📖 Положення про підрозділ внутрішнього аудиту виконавчого органу/апарату ради або посадова інструкція відповідальної особи, Положення про Стандарти та порядок здійснення внутрішнього аудиту;
  - 📖 акти, звіти, довідки про проведення заходів державного фінансового контролю й заходи щодо усунення порушень або заперечення;
  - 📖 акти, результати проведених заходів внутрішнього аудиту й заходи щодо усунення порушень;
  - 📖 рішення про створення Аудиторського комітету чи іншого консультативно-дорадчого органу.

Особливості в період воєнного стану

- ✓ З березня по листопад 2022 року Державна аудиторська служба тимчасово (у зв'язку з воєнним станом) не виконувала перевірки щодо виконання місцевих бюджетів, а розпочаті перевірки зупинилися.

ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ЦИМ РОЗДІЛОМ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПЕРЕЛІЧЕНІ НИЖЧЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Загальні засади та зобов'язання розпорядників коштів запровадити внутрішній контроль і аудит	БКУ від 08.07.2010 р. № 2456-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text
Внутрішній аудит	Постанова КМУ «Деякі питання здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту» від 28.09.2011 р. № 1001 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2011-%D0%BF#Text
Внутрішній контроль	Постанова КМУ «Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р. № 1001» від 12.12.2018 р. № 1062 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#n17

Дослідження	Нормативно-правовий акт
Зовнішні аудити	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту місцевих бюджетів» від 12.05.2007 р. № 698 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2007-%D0%BF#Text
Особливості аудиту в період воєнного стану	Постанова КМУ «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11.03.2022 р. № 252 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text

